

نمایش‌های شگفتانه‌ی زنانه ایران

پژوهش و نگارش:

فروع نیکان‌نژادی - جواد انصافی

خانه تاریخ و تصویر ابریشمی

- سرشناسه : یزدان عاشوری، فروغ (انصافی)، ۱۳۳۰ -
عنوان و نام پدیدآور : نمایش‌های شگفتانه‌ی زنانه ایران/
پژوهش و نگارش فروغ یزدان عاشوری، جواد انصافی.
تهران: خانه تاریخ و تصویر ابریشمی، ۱۳۹۷.
مشخصات نشر : ۲۴۰ ص.: مصور؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
مشخصات ظاهری : ۹۷۸-۶۰۰-۳۵۴-۱۴۹-۸
شابک :
ویرایش : فیبا
موضوع : نمایشنامه فارسی -- قرن ۱۴ -- مجموعه‌ها
موضوع : Persian drama -- Collections
۲۰th century
شناسه افزوده : انصافی، جواد، ۱۳۳۰ -
رده بندی کنگر : ۸۱۳۹۷۴۲۲۴۳ ن۴/ی
رده بندی دیویی : ۶۳۰/۱۴۸
شماره کتابشناسی : ۵۱۰۱۵۶۶
ملی :

نمایش‌های زنانه ایران

فروغ یزدان عاشوری - جواد انصافی

صفحه‌آرایی: شهر اذ. بی. دیپور

طراح جلد: سپیده نبات

لیتوگرافی: باختر

چاپ: نقشینه

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۵۴-۱۴۹-۸

انتشارات خانه تاریخ و تصویر ابریشمی

خ انقلاب خ ۱۲ فروردین نیش ژاندارمری بالای ایران کتاب

تلفن ۴۴۰۵۶۷۶۶ فکس ۶۶۹۶۹۵۱۶

حق چاپ محفوظ و استفاده از مطالب با ذکر منبع بلامانع است.

تماس با نویسنده محترم ۰۹۱۲۱۲۳۷۶۵۳

فهرست

۱۱	پیشگفتار
۱۵	فصل اول: نمایش‌های مذهبی
۱۷	نمایش مولود نبی
۱۹	نمایش مولودی شیر خدا
۲۱	نمایش مولودی محمد
۲۳	نمایش خم سرکه
۲۸	نمایش ای جان، تا زنده شوی
۳۰	نمایش سرو باستانی
۳۳	فصل دوم: نمایش‌های شگفتانه‌ی زنانه
۳۵	نمایش آرد
۳۸	نمایش استکان
۴۱	نمایش شمعدان و لاله
۴۴	نمایش زن فانوس باز
۴۵	نمایش قاشقک
۴۷	نمایش معلق
۴۹	نمایش پیشی
۵۶	نمایش گربه

۶۰	نمایش الاغ سوار
۶۲	نمایش چچلییر (دست‌های عادت کرده به کار)
۶۵	نمایش دیگ به سر
۶۸	نمایش چلمک اویونو
۷۱	میل سوم: نمایش‌های نبودن امنیت اقتصادی (ازدواج ناجور و بی‌سرانجام)
۷۳	نمایش عشق پیری
۷۷	نمایش خاستگار
۸۱	نمایش ازدواج ناجور
۸۴	نمایش زن کز رلفش
۸۷	فصل چهارم: نمایش‌های استیز و مبارزه
۸۹	نمایش مادر و دختر
۹۴	نمایش اوهوی مار
۹۶	نمایش ای گل پای چنارم
۱۰۱	فصل پنجم: نمایش‌های سرگرمی و تفریح و آموزش
۱۰۳	نمایش آفتابه
۱۰۶	نمایش آفتابه (آفتابه)
۱۰۸	نمایش دامنو
۱۱۰	نمایش یک چرخ بده و دو چرخ بده
۱۱۲	نمایش خرمايله يا موخرمايی (خواستگاری از شرف نسا)
۱۱۵	نمایش می جان زن مار
۱۱۹	به کس کسونش نمی‌دم
۱۲۳	نمایش سلام سلامون خاله تی
۱۲۵	فصل ششم: نمایش‌های انتقادی (پیروی از مد روز)
۱۲۷	نمایش هی یار هی یار پشت بار

۱۳۰	نمایش خانم لاله‌زاری
۱۳۳	نمایش دامن بلند خانم‌ها
۱۳۸	نمایش سقط جنین
۱۴۱	نمایش پیرزن مینی‌ژوپی
۱۴۳	فصل هفتم: نمایش‌های اجتماعی آموزشی زنانه (مبارزه با ترس و شیطان)
۱۴۵	نمایش بولک به درآ - بولک خود را بنما
۱۴۷	نمایش مله‌یر
۱۴۹	فصل هشتم: نمایش‌های اخلاقی و منش‌های انسانی
۱۵۱	نمایش زن پدر
۱۵۴	نمایش شاطر عیسی
۱۵۸	نمایش دختر قوچانی
۱۶۱	نمایش مادر شوهر
۱۶۳	نمایش عروس و مادر شوهر
۱۶۶	نمایش عیال حمال و ژینگول مزاحم
۱۶۹	نمایش زن دانا
۱۷۱	فصل نهم: نمایش‌های حساسیت خانم‌ها (انتقادی)
۱۷۳	نمایش سن خانم‌ها
۱۷۷	نمایش سلمانی رفتن خانم‌ها
۱۸۱	نمایش عشق بازی لفظ قلم
۱۸۳	فصل دهم: نمایش‌های اجتماعی انتقادی هشدار دهنده
۱۸۵	نمایش سال نو مبارک
۱۸۸	نمایش هرکی بدونه
۱۹۰	نمایش ماشین قسطی
۱۹۳	نمایش درد دل داماد

۱۹۵	نمایش غوغا.....
۱۹۷	نمایش ای نه زن می خوام.....
۱۹۹	نمایش زن و شوهر.....
۲۰۱	نمایش پانزده زن داشتن.....
۲۰۳	نمایش مواظب باش از هر جا زن نگیری.....
۲۰۶	نمایش دختران ایده آل.....
۲۱۰	نمایش اسب سواری خانم ها.....
۲۱۳	نمایش زن و لخر.....
۲۱۵	فصل یازدهم: نماز، شادی و روان - درمانی.....
۲۱۷	نمایش خنده.....
۲۱۹	نمایش آش پخت پا.....
۲۲۲	نمایش خانم ماما.....
۲۲۷	فصل دوازدهم: رسم ها و آئین ها.....
۲۲۹	نمایش رسم زبان بندان.....
۲۳۱	نمایش آری بله.....
۲۳۳	نمایش بوخوش.....
۲۳۵	نمایش رسم پروازه یا درمنه.....

سخنی:

انسان را که خشک و یک بعدی می‌اندیشد و دامنه آرمان‌هایش از محدوده جاریات و روزمرگی‌های حیات فراتر نمی‌رود و با نگاهی عبوس و سلبی به پدیده‌های هستی می‌نگرد، بی‌گمان از روح زندگی چنان‌که باید بهره‌مند نمی‌شود. ولی کسی که نگرشی ژرف و کمال‌گرا دارد و هستی را جلوه‌ای از جمال جمیل حق و دارای «نظام حسن» و عناصر وجود را بیشتر از شر و شعف و شادی می‌شناسد، بی‌گمان در بیان زیبایی شناسانه پدیده‌های وجود از همه «توانا» و انواع «طنز» نمایش فکاهی کمدی» را گریزگاه و مجال و تنفسگاهی برای بیعت دیدن و فراخ‌تر نگریستن پدیده‌های حیات برمی‌شمرد.

کارنامه فرهنگی و هنری قوم ایرانی از دیرباز تاکنون از جمله در قلمرو هنر نمایش و شعر و نویسندگی و در حوزه جد و طنز شوخی چه در قالب تعزیه، نمایش و هنگامه‌های دوره گردان خیابان و غیره دارای گذشته بسیار است. که آثار خیام نیشابوری شیخ سعدی، خواجه حافظ شیرازی، عبید زاکانی..... به این رشته درخشان اشارت دارند.

تاریخ حدود یکصد ساله گذشته ایران بیانگر این نکته است که طنز و انواع خیمه شب‌بازی، سیاه بازی و انواع نمایش تا چه مایه بستر ساز ظهور نهضت شریعتی است در ایران بوده‌اند. و با چه ایمان عقبه‌ای امثال (سه تابلوی مریم) میرزاده عشقی را برای بیداری مردم به صحنه‌های نمایش می‌بردند و حتی هنرمندان بزرگ و نامدار زمان مانند احمد دهقان صادق بهرامی، استاد مهرتاش، تفکری، دکتر نصر، نوشین و ... افزون بر پیام‌های انقلابی خویش با به صحنه بردن نمایش‌های پرترفدار میهنی در قالب جد و طنز فکاهی کمدی در میان آن همه حوادث خونین، روح شادی و زنده دلی را در جان

مردم زمانه می‌دمیدند و به نمایش می‌گذاشتند و حتی بانوان افزون بر فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی برای مبارزه با خشونت و ناآرامی، نمایش‌های طنز زنانه را در جمع زنانه بر پای داشتند تا از تنش‌ها و دغدغه‌ها و نگرانی‌ها بکاهند از این رو اجرای نمایش‌های طنز زنانه را در جمع زنانه بر پای می‌داشتند. تا از تنش‌ها و دغدغه‌ها و نگرانی‌ها بکاهند.

در این رو اجرای نمایش‌های طنز و فکاهی تنها به شادی و سرگرمی منحصر نمی‌شد، بلکه با انتقاد از جامعه نابرابر و مردم سالار و نادیده انگاشتن حقوق انسانی خویش بااستادمان به مبارزه برمی‌خاستند و در جمع زنانه جشن‌ها و نمایش‌های خاص خویش را نمایش می‌گذاشتند.

و با نمایش‌های طنز و آیینی برای نزدیک شدن به خدا و رسیدن به آرامش درونی هدفمند گردیدند. با این نمایش‌ها همه چیز و همه جا حتی خودشان را به نقد می‌کشیدند و برای اینکه توانایی خود را در پیوند با ارتباط اجتماعی نشان دهند. در معرکه، نقالی، پرده خوانی، حیرت‌سب بازی، نمایش‌های عروسی حتی تعزیه در برخی از شهرها وارد شدند و موفقیت‌ها بسیار کسب نمودند (جعفر شهری در کتاب تهران قدیم) دربار مرشد موفق زنان را به تفسیر در قلم آورده است. در بوشهر نقش زنان را در تعزیه‌ها زنان برعهده داشته‌اند. برخلاف شهرها، دیگر که مردان درپوشش زنانه به صحنه می‌آمدند. نگارندگان پس از نشر کتاب «نمایش‌های زنانه ایران که با استقبال و تشویق استادان، صاحب‌نظران رو به رو شدند. برای دانش‌جویان به عنوان مرجع به کارآمد، برآن شدند که نمایش‌های شگفت‌آوری که در خانه‌های گوناگون دیده یا شنیده بودیم. جمع‌آوری و تنظیم کنیم و خوشبختانه راستی‌تأیید قابل توجهی را در خور چاپ و نظر باشد آماده نمائیم که از نظر تهیه و تنظیم به چهار گروه تقسیم می‌شوند:

گروه اول: نمایش‌هایی مبتنی بر خاطرات شنیداری و دیداری دوران کودکی تا به حال که از طریق برگزاری مصاحبه یا برخی از افراد کهنسال و صاحب نظر در این زمینه تنظیم و تکمیل شده است.

گروه دوم: نمایش‌هایی است که تمامی آن‌ها را همسر با چند نفر دیگر یک یا چند بار در مجالس زنانه مختلف از نزدیک دیده و هر کجا از نظر شعر و وزن و قافیه با ابهام یا مغایرتی مواجه شدیم با پرس و جو از صاحب نظران از جمله نویسنده و شاعرگران مایه جناب آقای محمدحسین رحمانی با نگاه ویژه ایشان آنها را مرتفع و هماهنگ کردیم.

گروه سوم: نمایش‌هایی است که در چندین کتاب با تفاوت‌هایی به چاپ رسیده و با مبنای دادن یکی و تطبیق آن با سایرین و لحاظ نمودن نقطه نظرهای راویان به تنظیم و تکمیل نهایی آن‌ها مبادرت ورزیده‌ایم.

گروه چهارم: رسی از نمایش‌هایی است که به صورت پیش پرده یا میان پرده و کمدی خوانی توسط مردمندان اجرا گردیده و حتی با آن‌ها مصاحبه کرده‌ایم و گروهی از بانوان آن‌ها را در مجالس زنانه اجرا نموده‌اند و مورد توجه قرار گرفته و حتی با چند تن از همان خانم‌ها که این مجموعه را گردآوری کرده‌اند مصاحبه‌ای ترتیب داده‌ایم.

امید است کتاب حاضر با همه کسب و کاری‌ها توانسته باشد پژوهشگران و دانشجویان را در جهت تکامل انواع نمایش‌ها، از جمله نمایش‌های زنانه ایران یاری رسان باشد.